

HORVÁTH ZOLTÁN

NÉPFŐISKOLÁK VAS MEGYÉBEN

Vas megye művelődéstörténetét számos civil kezdeményezés, intézményes vagy közösségi törekvés formálta. A hazánkban a XX. század második és harmadik évtizedében megerősödő népfőiskolai mozgalom a megyében gyengébb volt, mint az ország keleti felében, megvalósult kurzusai azonban érezhető hatást gyakoroltak ezen a vidéken is. Jól szolgálták koruk olyan kulturális és politikai törekvéseit, mint a vidéki fiatalok felzárkóztatása, a nemzettudat megerősítése vagy a demokratikus eszmék elterjesztése.

NÉPFŐISKOLA – A DÁN FELNŐTTKÉPZÉSI MODELL

A hazai agrártársadalom elmaradottsága miatt aggódók egy addigra már bejáratott dán modellhez fordultak segítségül. Dánia területének 95%-ában ugyanis mezőgazdasági termelés folyt az elmúlt századokban. A jobbágytságot már 1788-ban felszabadították, ez jelentősen segítette az agrárium fejlődését. A korszerű mezőgazdaság irányába történő elmozdulás óhatatlanul is szükségessé tette a fejlett agrár-oktatást és gazdaképzést, melynek kiemelkedő intézménye volt a népfőiskola (SZÁVAI 1996).

A népfőiskolák elméleti megalapozója Nikolaj Frederik Severin Grundtvig dán író, költő, evangélikus lelkész volt, aki angliai útjáról hazatérve tett javaslatot bentlakásos intézmények létrehozására. Az általa elgondolt intézmények gyakorlati képzési feladatokkal a közösségi nevelés otthonai lettek (MARÓTI 2007). Nevelésfilozófiáját befolyásolták negatív gyermekkori élményei, amelyek a hagyományos iskolákhoz kötődtek, de a korszakára jellemző gazdasági nehézségek és hadifenyevettség miatti kiszolgáltatottság is, amelynek hatására kezdte el megfogalmazni a dán lakosság, különösen a gazdálkodók ismereteinek általános és szakirányú bővítésére, valamint az állampolgári részvételre összpontosító népfőiskolák rendszerét (BENEDEK, CSOMA és HARGITAI 2002). A Grundtvig által megfogalmazott nevelésfilozófiai elveket Christen Kold dán tanító ültette át a gyakorlatba, az első népfőiskola 1844-es megszervezésével (KORMOS 1999).

A népfőiskolák magát a falusi társadalmat is át kívánták alakítani a kisbirtok-szerkezet, valamint a kistermelés megőrzésével, miközben közösségszervező munkát is végeztek

(KOZMA 2012). A kistulajdonosi szerkezet korszerű összefogással versenyképes tudott lenni. Az összefogás formája a szövetkezet volt. „A mozgalom háttérben történetileg kisparaszti, árutermelő gazdaság társadalmi demokráciája állt. Az önszerveződés gazdasági formája a szövetkezeti mozgalom (...), kulturális formája a népfőiskola volt.” (BORDÁS, SZ. TÓTH és TRENCSENYI 1998) A dán szövetkezeti és népfőiskolai mozgalom azonban nemcsak a demokrácia, az önszerveződés, a közösségi együttműködés párhuzamos példáit nyújtja, hanem szorosán össze is kapcsolódott. A népfőiskolák adták azt a humán tudásbázist, amire a szövetkezetek építeni tudtak. A sikeres szövetkezetek tagjai általában korábbi népfőiskolai hallgatókból kerültek ki (HILSCHER 1990). A társadalmi önszerveződés ezen komplex fejlesztése már a népfőiskolák kezdeti időszakában, a XIX. század második felében is gazdasági fejlődést eredményezett Dániában (BENEDEK, CSOMA és HARGITAI 2002).

A népfőiskolák elsődlegesen a parasztokat célozták meg, ám a számukra kínált felnőttképzési modell nagy népszerűségnek örvendett a nagyobb birtokosok között is, akik már 1867-ben megalakították az első téli gazdasági iskolát maguk számára, ám az oktatási elv nem sokban különbözött a mintától (SZÁVAI 1996).

Grundtvig oktatással kapcsolatos központi gondolata az volt, „hogy az ember nem érhet meg többet az életből, mint amit megtapasztal benne”, ezért a népfőiskoláknál a tapasztalati tudás válik meghatározóvá. A népfőiskolák hosszú távúak és bentlakásosak voltak mind a diákok, mind az oktatók számára. A társadalom lényeges kérdéseit közösen vitatták meg (BORÁT 1989). A diákok ebben a rendszerben nem passzív befogadók, hanem aktív párbeszédet folytathatnak a tanárokkal, és egymástól is tanulhatnak. Az önszerveződés, részvételre nevelés, a közösségben való feladatvállalás és munka annyira meghatározó volt már a kezdetekkor is, hogy Grundtvig fontosabbnak tartotta magát a nevelési módszert, mint azt, hogy milyen tantárgyakat tanítsanak a népfőiskolákon.

A népfőiskolák eredetileg a szegényebb származású, végzettség nélküli fiataloknak nyújtottak lehetőséget, olyanoknak, akiknek esélyük sem volt bekerülni az elitiskolákba. A célcsoport köre mára jelentősen kibővült, ám a hátrányos helyzetűek felzárkóztatása ma is kiemelten fontos a számukra, így a népfőiskolák a kulturális esélyegyenlőség elvének hordozói.

Pedagógiai elveik szerint nincs osztályzat, nincs hagyományos értelemben vett felelet vagy vizsga sem, és a kezdetekben végzettséget sem kaptak (ARAPOVICS 2013). Ez később változott, ma már Svédországban pl. középfokú végzettségűnek számítanak azok, akik népfőiskolát végeznek.

VASI NÉPFŐISKOLÁK AZ 1950-ES ÉVEKIG

A vesztes I. világháború, majd az ország kétharmadának és ezzel a nyersanyagbázis elvesztése nemcsak a nemzeti öntudat erősödését, hanem gazdasági szerkezetváltást is megkövetelt Magyarországon. Ehhez szükség volt az általános és szakműveltség fejlesztésére, ami együtt járt a kulturális és oktatási rendszer fejlesztésével is. A korszak meghatározó kultuszminisztere, Klebelsberg Kunó azt vallotta, hogy a munkaerő képzettsége nagyban tudja befolyásolni a nemzet gazdasági teljesítőképességét is (T. KISS 1998). A népművelés területén a felnőttoktatás került előtérbe. A felnőttek számára meghirdetett tanfolyamokat tanfolyamvezető szakemberek szervezték, amelyhez állami támogatást is kaptak. A tanfolyamvezetői

megbízásához minisztériumi engedélyre volt szükség. Feladatuk adminisztratív és pedagógiai irányító jellegű is volt egyaránt (Uo.).

A nemzetnevelésben a népi származású fiatalok előtérbe helyezése igazán 1932 után erősödött fel. Klebelsberget ekkor – a Gömbös-kormány tagjaként – Hóman Bálint váltotta fel, aki az addigi, középosztályra összpontosító kulturális politika hangsúlyait úgy módosította, hogy egyre inkább a paraszti osztály jelent meg a kultúrpolitika elsődleges célcsoportjaként (DRABANCZ M. és FÓNAI 2005).

Az 1930-as években válságba jutott a paraszttársadalom. A népi írók a dán fellendülés mintáját alapul véve nagy reményeket fűztek a népfőiskolákhoz (BORDÁS, SZ. TÓTH és TRENCSENYI 1998). Az évtized elején zajlott gazdasági világválság nyomán a magyar társadalom legfontosabb kérdései a munkanélküliség, a földnélküliség, a megélhetési gondok voltak. A problémák erősen foglalkoztatták az értelmiséget is, különösen a paraszti származású, kötődésű értelmiséget. A kultusztárca a tehetséges parasztfiatalokat támogató kollégiumokat állított fel, a népi írók pedig a népfőiskolai mozgalom kezdeményezésén túl aktíván részt vettek a szociográfiai mozgalomban, és támogatták a Gyöngyösbokréta mozgalmat is (GELENCSEY 2001).

Vas vármegyében az országot leképező folyamatok zajlottak. Rupprecht Imre másod főjegyző 1927-ben adta ki a Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságának megalkotásáról és feladatáról szóló szabályrendeletet, amely a bizottság feladatául szabja népfőiskolai tanfolyamok és népfőiskolák „fejlesztésének” elősegítését is, illetve az azokról való gondoskodást (RUPPRECHT 1927).

Hartyányi István számba vette az 1944-ig Magyarországon működő népfőiskolákat. Az összesítésben a következő Vas megyei népfőiskolák és települések szerepeltek: Dunántúli Evangélikus Leánynépfőiskola (Celldömölk), Szombathely Egyházmegyei KALOT Népfőiskola (Kisunyom), Népművelési Bizottság Közművelés Tanfolyama (Szombathely)¹ (TASI 1999). A fenti felsorolás ugyan nem tud róla, de Ujváry Ede beszámolója szerint 1921–22-ben Sárváron is zajlott egy öt hónapos kurzus ötven hallgató részvételével Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesületének szervezésében. A szervezet hasonló tanfolyamot Körmenten is rendezett (UJVÁRY 1925).

Több mint húsz évvel később, 1942. december 1-jén nyitotta meg kapuit a kisunyomi népfőiskola a KALOT mozgalomhoz kapcsolódva (*Zalamegyei Újság* szerző említése nélkül, 1942). Igazgatója dr. Kovács Andor volt. A tantervet a Felsődunántúli Mezőgazdasági Kamara, a Vármegyei Gazdasági Felügyelőség és a Kertészeti Felügyelőség szaktanácsadása alapján állították össze (BALOGH 1998); a Vas illetve Zala megyei fiatalokat célozta meg; az 1942–43-as évfolyamban például huszonnégy Zala megyei vett részt (CZIGÁNY 1989). A legényegyesületi vezetőképzés agrár- és kertgazdálkodási ismereteket is nyújtott kilenc hónapon keresztül. A képzés azonban csak részsiker volt, ugyanis a második évben az induló tizenkét fős létszámból csupán heten végeztek (KÁPOLNAI 2010).

Celldömölkön a Dunántúli Evangélikus Leánynépfőiskola a harmadik évfolyamát (két gyenesdiási szemeszter után) szintén 1942. december 1-jén iskolázta be. A négyhetes képzés az ifjúsági házban zajlott tizenöt fő részvételével, akik tizenegy dunántúli településről kerültek ki. A népfőiskolát Veöreös Imre egyházkerületi missziói lelkész igazgatta, míg női

1 A szombathelyi népfőiskolai tanfolyam csupán egy alkalommal, 4 hónapon keresztül működött. (BOROS 1944 és SZATHMÁRY 1978)

vezetője Medgyaszay Piroska volt. A megnyitó ünnepségre a tényleges munkakezds után, december 17-én került sor. Az eseményről beszámoló híradás szerint D. Kapi Béla püspök „a megnyitó istentiszteleten 144. Zsolt. 12/b. alapján beszélt az Isten parancsáról: *Olyanok legyenek leányaink, mint a templom mintájára kifaragott oszlopok s lélekemelő szavakkal mutatott rá a nő hivatására, erre való előkészületre, majd a szolgálatra. Az oszlop nem azért van – mondotta a püspök –, hogy szépítse a templomot, hanem hogy terhet hordozzon. A népfőiskola nem akar mást tenni, mint leánylélkeket ilyen oszlopokká faragni. Álljatok melléje nemcsak segítő, hanem imádkozó kézzel is, hogy ez a munka ne legyen hiábavaló!*” (Harangszó, szerző említése nélkül, 1942. 421. old.) A püspök megnyitó beszédében rámutatott arra, hogy a népfőiskola a nép felemelését, egy jobb életre való nevelését célozza meg, éppen ezért a hallgatói lelkét vallásossággal, hűséggel és a nemzet iránti szeretettel tölti meg. (Kemenesalja, szerző említése nélkül, 1942.) Az eseményen részt vettek között dr. Horváth Kálmán vármegyei alispán, valamint Szabó Károly országgyűlési képviselő is. A képzés során, amely 1943. április 3-án zárult (Harangszó, szerző említése nélkül, 1943/a), az élet számos területét átölelő elméleti és gyakorlati ismeretekkel egyaránt gazdagodtak a résztvevők. Háztartási, gazdálkodási ismeretek mellett irodalmat, történelmet, földrajzot, népművészetet és mai fogalmaink szerinti (elsősorban a falvakra koncentráló) szociológiát hallgattak. Mindemellett gyakorlatorientált egészségtant, számtant, természettant. Délutánonként főként a szabás-varrási ismeretekre koncentráltak. Protestáns népfőiskolaként természetesen tanulmányozták a Bibliát is, és az egyháztörténet nőalakjaival is foglalkoztak. A népfőiskola rendelkezett mintakonyhával is, ahol naponta három lány főzött felváltva, oktatói felügyelet mellett. (–s, 1943.) A népfőiskola zárásaként április 3-án a résztvevők kultúrestet rendeztek, amelynek a középpontjában XVI. századi világi és egyházi énekek, valamint versek álltak. (Kemenesalja, szerző említése nélkül, 1943.) A kurzus résztvevői 1943 szeptemberében újra találkoztak, és 6-tól 12-ig egyhetes együttlétet tartottak. (Harangszó, szerző említése nélkül, 1943/b) A Dunántúli Evangélikus Leánynepfőiskola következő képzését már Farádon szervezték meg, ám a celldömölki népfőiskolás lányok még 1944-ben is találkoztak egymással (VEÖREŐS 1944).

A tanfolyam 1947-ben került ismét Vas megyébe. Ezúttal Répcelakon,² amely ebben az időszakban az evangélikus belmisszió és ifjúsági tevékenység egyik dunántúli központja volt. A tevékenység bázisát Ajkay István kétemeletes kastélya adta, amit a tulajdonos az egyházkerületnek ajánlott fel. Itt működött a Dunántúli Evangélikus Ifjúsági Misszió is (VE-RASZTÓ, 2017). Stabil háttérrel indult tehát 1947. november 15-én a leány-nepfőiskola, amely a következő év március 9-ig tartott.³ A népfőiskolai képzésre 1947. október 25-ig lehetett jelentkezniük a 15 és 25 éves kor közötti lányoknak, akik legalább négy elemi végzettséggel rendelkeztek. A havi harminc forintos tandíjon kívül 7 kg kenyérliszttel, 3 kg fehér liszttel, 1 kg zsírral, fél kg cukorral vagy mézzel, 1 kg füstölt hússal vagy szalonnával, 12 kg burgonyával, 15 db tojással és 25 dkg szappannal is hozzá kellett járulnia annak, aki részt kívánt venni a népfőiskolán. (Élő Víz, szerző említése nélkül, 1947)

2 Nagy Töhötöm jezsuita szerzetes naplójának tanúsága szerint Kerkai Jenő, a KALOT létrehozója és fő szervezője 1945. szeptember 8-án járt Répcelakon, és ott átvett egy KALOT-nepfőiskolát (NAGY 2017). Ez alapján feltételezhető, hogy a nagyobb híró protestáns népfőiskolának a településen volt már egy katolikus előzménye.

3 A növendékek nevével kiállított emléklap március 15-ei befejezést jelez (MOLNÁR 1985).

Az Ajkay-kastélyban elhelyezett népfőiskola igazgatója Tekus Ottó⁴ ifjúsági lelkész lett, míg a női nevelő Malaga Elza. A tananyag nagyjából megegyezett a celldömölkínél leírtakkal. Hetente huszonnégy elméleti, öt szemináriumi és hét gyakorlati órán vettek részt a lányok (V. MOLNÁR 1988). A négy hónapos népfőiskolai tanfolyamon harminckilencen vettek részt, majd ennek folytatásaként lezajlott héthetes egységen tizennégyen. (*A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem jegyzőkönyve*, 1949) A népfőiskola emléke évtizedek múlva is meghatározó volt még. Megindításának 40. évfordulójára, 1987-ben „testvéri” találkozót szerveztek. Az ezzel kapcsolatos felhívást az *Evangélikus Élet* 1987. január 18-ai számában is közzétették.

Más Vas megyei településeken is igény mutatkozott a leány-népfőiskola beindítására. A Őrségi Református Egyházmegye közgyűlésének 1942. augusztus 25-ei jegyzőkönyve szerint felmerült egy körmendi tanfolyam lehetősége is. Pethő Antal körmendi lelkész pedig egy Őrségi Református Népfőiskola felállítását is sürgette ugyanezen a közgyűlésen. Fel is állt egy bizottság erre a célra Fejes Gábor esperes, valamint Pethő Antal és Szij Rezső lelkészek részvételével. Pethőt pedig megbízták, hogy a veszprémi református és az érdi katólikus népfőiskolákat a helyszínen tanulmányozza, és dolgozza ki az Őrségi népfőiskola koncepcióját (VÖRÖS 1942). A tervek azonban nem valósultak meg.⁵

A második világháború végét már egyetlen megyei népfőiskola sem érte meg. Az úgynevezett koalíciós időszakban az állami irányítás alatt álló népművelés helyébe egy sajátos (állami, civil, egyházi és pártok által meghatározott) művelődési rendszer, az úgynevezett szabadművelődés lépett (JUHÁSZ, 2016). Vas megyében a szabadművelődési felügyelőségek élére a Nemzeti Parasztpárthoz kötődő, baloldali pedagógusok kerültek, akik erősen hajlottak a szegényebb, vidéki lakosokat célzó ismeretterjesztő tevékenységek felé. Szabadiskolákat, szabadegyetemeket szerveztek, és fontosnak tartották a népfőiskolák beindítását is (RÁCZ, 1970 és 1985). A répcelaki evangélikus népfőiskolát egyházi kötődése miatt, annak „túlzottan pietista szellemisége miatt” kevésbé támogatták (KISS, 1960.; CSAK, 1989). Medgyes János szabadművelődési felügyelő-helyettes 1947. január 18-ai jelentésében már olyan bentlakásos népfőiskola megszervezését tűzte ki célul a megyében, amely a demokratikus nevelést maradéktalanul szolgálhatja. 1948. július 29-ei levelében Koncz Endre Vas vármegye szabadművelődési felügyelője arról számol be, hogy a megyében egyetlen népfőiskola sem működik, ahol a parasztfjúság látóköre gyarapodhatna. Megoldásként javasolja egy, évenként 200 főt fogadni tudó népfőiskola elindítását Alsószelesten (KONCZ é. n.). Az elképzelések viszonylag hamar realizálódtak, így októberben elindult a népfőiskola, melynek a település kastélya biztosította a helyszínt.^{6,7} A tanfolyamok részt-

4 Tekus 1919-ben született Győrben. 1946-ban került Répcelakra, ahol a formálódó protestáns szellemi és kulturális élet meghatározó alakja, szervezője volt. Ezt követően huszonehárom évet Nagysimonyiban szolgált. Egy cikluson keresztül esperes is volt. 2008-ban, 89 évesen hunyt el (KEVEHÁZI 2009).

5 Igaz, nem népfőiskolának hirdette, de hasonló elvek mentén 1946. december 15-től 1947. április 30-ig Szabad Akadémia működött Kőrmenden. Az összesen 123 órányi előadást szerdánként és péntekenként tartotta a felkért huszonkét előadó. A kurzus során foglalkoztak természet-, történelem-, társadalom-, nevelés-, valamint gazdaságtudományi témákkal, de különböző művészeti ágak (irodalom, népművészet, bábozás, zene), valamint a valláserkölcs is a tananyag részét képezték. A hallgatók száma előadásenként 80-tól 160 főig mozgott. Az előadók közt volt az Őrségi Református Népfőiskola elindítására javaslatot tevő Pethő Antal is (MEDGYES 1988).

6 A kastélyt 1947 márciusában hagyták el az orosz csapatok. Ezután vehette birtokba a Vas Vármegyei Szabadművelődési Felügyelet (TILLMANN 1989).

7 Ebben az időszakban Jákfán is népfőiskola valósult meg Szij Rezső, a parasztpárt egyik megyei vezetője szervezésében. (KATONA–MAGYAR, 2000.)

vevői nemcsak tanultak, hanem a kastélyparkot és a hozzá tartozó gazdaságot is működtették. A megtermelt gyümölcsöt és vágott virágot a szombathelyi piacon értékesítették, a bevételt pedig a népfőiskola működtetésére forgatták vissza (TÓTH 1991). A népfőiskolával kapcsolatos gondnoki feladatokat Tóth József, a szombathelyi Városi Könyvtár későbbi vezetője látta el 1950-ig. Osztott munkakörben, hiszen ugyanitt nevelői feladatokat is ellátott (TÓTH 2010). A népfőiskola megszüntetése után a kastélyt a kommunista hatalom által irányított szervezetek (UFOSZ, FÉKOSZ, DÉFOSZ, MNDSZ, MADISZ) használták. Szintén képzési célokra (pár hetes kurzusokat tartva), ám teljesen más szemlélettel (TÓTH 2017).

1946 júliusában a kommunista Rajk László irányítása alatt álló Belügyminisztérium feloszlatta az összes ifjúsági, felnőtt egyházi és polgári egyesületet. Igaz ugyan, hogy egyes szervezeteket a megszüntetés után kommunista vezetőséggel újraindítottak (pl. cserkészlet) (MÉSZÁROS, NÉMETH ÉS PUKÁNSZKY 2005.), ám a civil szektor jó ideig nem működött Magyarországon. Erre a sorsra jutottak a hatalom által a klerikális eszme hirdetőinek tartott népfőiskolák is. Bár a népfőiskolákat működtető egyesületeket addigra már megszüntették, a mozgalmat pedig ellehetetlenítették, érdekes adalék, hogy Varga András, a „Munkás–Paraszt kormány” Tanácsszervek Osztályának vezetője 1959. május 16-ai keltezővel írt beszámolója szerint az ismeretterjesztő tevékenység öröndetesen fejlődik a városi tanácsokban. Példaként kiemeli a szombathelyi népfőiskolák rendszerét (VARGA 1959). De a Népszabadság 1959. január 10-ei száma szerint Sárváron, a járási művelődési otthonban is nyílt népfőiskola, amelyet májusig, 43 előadással terveztek. (Szerző említése nélkül, 1959) Ugyanekkor Kőszegen is indult népfőiskolának nevezett munkásakadémia. (m. a., 1959) A népfőiskola mint képzési, művelődési forma tehát megnevezésében is kitarított még, ám tartalma és háttere nyilvánvalóan ekkorra már megváltozott. Hamarosan aztán a kifejezés is kikopott pár évtizedre.

A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

Több évtizedes kihagyás után, az 1970–80-as években kezdtek el újraéledni a népfőiskolák. Előbb még mint a korábbi népfőiskolák hallgatóinak baráti találkozói. A rendszerváltás előtti civil mozgólódásokkal, az új, ellenzéki pártok és szervezetek alakulásával, majd az ország demokratizálódásával egy időben a közösségi alapokon nyugvó, önszerveződés elvét valló, demokratikus elvek szerint működő művelődési formák is felerősödtek.

A népfőiskolai mozgalom fontosságát Vas megyében is felismerték. Az 1980-as évek végén a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola népművelő szakához kötődően népfőiskolai speciálkollégium indult (TILLMANN 1989). A népfőiskola-szervező két szemeszteres képzés Szála Erzsébet főiskolai adjunktus nevéhez volt köthető, és 13 hallgató vett részt rajta. Szombathely ebben a tekintetben úttörő volt, más felsőoktatási intézményben ezt követően kezdtek el érdeklődni a népfőiskolához kapcsolódó képzések iránt. (m. zs., 1989.) A képzés tapasztalataira hivatkozva a Magyar Népfőiskolai Társaság az oktatási tárcahoz fordult azzal a kérelemmel, hogy a tanárképző főiskolákon fakultatív tantárgyként engedélyezzék a népfőiskolai ismereteket. (cs. n. l., 1989)

Az elméleti ismeretek mellett a gyakorlati szervezés is megindult: 1989 márciusában rendezték meg a Vasi Népfőiskolát Velemben. Az összejövetel nyolc napig tartott, és

huszonnégyen vettek rajta részt (VARGA 1992/a). A legfőbb célnak a közösségépítést jelölték meg. Ez egyrészt illeszkedik a népfőiskolai mozgalom szellemiségéhez, másrészt a hagyományos közösségek több évtizedes leépítése, elsorvasztása, megszüntetése után igazán aktuálissá vált a kérdés egy olyan időszakban, amikor a közösségi szellem felélesztésére újra lehetőség látszott. A program keretében Csider Sándor közösségszervező vezetésével az eszményi falut igyekeztek felvázolni a résztvevők. A különböző feladatokat „leosztották” egymás között, és polgármestert is választottak. Másfél évvel az 1990-es őszi önkormányzati választások előtt tehát már az önkormányzatra készültek a népfőiskolára összegyűltek. A velemi példából is látható tehát, hogy mennyire fontos szerepet vitt a mozgalom a rendszerváltás környékén a hazai demokratizációs folyamatban. A népfőiskolán a megyei és az országos értelmiség jeles alakjai adtak elő, többek közt Bariska István, Czine Mihály, Gonda György, Harsányi István, Horváth József, István Lajos, M. Kiss Sándor, Rónai Judit, Szépfalusi István, akik negyven-ötven perces előadásokat tartottak, melyeket hosszú beszélgetések követtek (VARGA 1992/b). A bentlakásos kurzusok sikeresen folytatódtak később is (MAYER 1994 és 1995).

A több évtizedes szünet után tehát feléledtek a népfőiskolai törekvések.⁸ A Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (MMIK) különböző népfőiskolai tematikákat dolgozott ki; színhelye az intézmény tulajdonában lévő Velemi Alkotóház volt (HORVÁTH 1991). Sőt az MMIK-ban Pete Györgyné főmunkatárs vezetésével az 1990-es években működött a Vasi Népfőiskolai Központ és Iroda is (SZ. TÓTH 1993), illetve az ugyanide bejegyzett Vasi Népfőiskolai Alapítvány Hellerné Szekér Gyöngyi irányításával (BORDÁS, SZ. TÓTH és TRENCSENYI 1998). Az iroda feladata a kapcsolattartás, valamint az információk gyűjtése és továbbadása volt. Célként jelölték ki a Vasi Népfőiskolai Egyesület felállítását is. A Vasi Népfőiskola szervezésében kistáji szemináriumokra is sor került Csepregen, Ostffyasszonyfán, Vépen, Sótönyban, Bozsokon, Jánosházán, Kőrmenden, Tokorcson, Tömördön. A mozgalom szervezésében Pete Györgyné mellett meghatározó szerepet játszott Dr. Varga András és Wiktor Antal is (VARGA 1992/b), aki a megyei Tudományos és Ismeretterjesztő Egyesületet képviselte, hiszen a Vasi Népfőiskola az MMIK és a TIT közös segítségével működött (SZAKÁLY 1991).

Honismereti-valóságismereti tanfolyamok indultak történelemtanárok, helytörténeti kutatók számára (MAYER 1993). 1992. június 22. és 27. között az MMIK és a Vas Megyei Honismereti Egyesület által szervezett kurzuson huszonegyen vettek részt (KUTSZEGI 1992). 1994-ben a velemi Avar szállóban honismereti tábor valósult meg, melynek során a honfoglalás korát dolgozták fel a résztvevők (MAYER 1994).

A honismereti mozgalom később is szoros kapcsolatban működött a megyében a népfőiskolai mozgalommal. 1996-ban a megyei Honismereti Egyesület szervezett felnőtteknek népfőiskola keretében műhelytalálkozót, melyen tizennégy fő vett részt (BAJZIK 1997). Az 1990-es években a községben működött a Velemi Kézműves Népfőiskola Egyesület is. A velemi ház később is a megyei népfőiskolai kezdeményezések helyszíne maradt. A Vas Megyei TIT Egyesület a megyei önkormányzat támogatásával a cigány kisebbségi önkormányzat vasi képviselőinek 1999 márciusában szervezett háromnapos népfőiskolai kurzust (MAYER 1999).

8 Bár, mint Horváth Margit 1990-es tanulmányában kifejti, a Vas megyei próbálkozások meg sem közelítették pl. a Zala megyéieket.

Körmenden 1991-ben kezdett el működni a Rábamenti Kiskörzeti Népfőiskola – Hölgyek Népfőiskolája a helyi művelődési ház gondozásában, elsősorban a családi életre való felkészítésre koncentrálni. A rendszerváltás után a kisebb településeken is beindult a civil élet, így a népfőiskolai mozgalom is. Tömördön 1989-ben jegyezték be a Szent Ilona Védőegyletet, amely 1991-től Népfőiskolát is működtetett. Az első előadás-sorozatban tizenkilenc alkalmat sikerült megvalósítani, átlagosan huszonkilenc résztvevővel. A különböző, aktuális kérdéseket boncolgató előadásokat a Magyar Népfőiskolai Társaság is támogatta (JÁVOR 1992). Szombathely Herény városrészén 1996-tól a Beke Pál által „francia modell”-ként meghatározott elvek szerint kezdett működni civil közösségi fenntartásban a Herényiek Háza. Itt kapott helyet 2007-től a Rege Népfőiskola az egy évvel korábban alakult Rege Egyesület szervezésében. Képzési kínálatuk fókuszában a magyar hagyományok álltak. Napjainkban a Herényi Kulturális és Sportegyesület közvetlenül kapcsolódott be a népfőiskolai mozgalomba a lakiteleki Népfőiskola Alapítvány Kárpát-medencei népfőiskolai hálózatával együttműködve. Ezen keretek között működtetik a Herényi Nótakört, a Gombfoci klubot, vagy éppen a kerékpáros programjaikat.

A népfőiskolák Magyarországon civil szervezeti háttérrel rendelkező intézmények voltak. A népfőiskolai egyesületek, alapítványok száma az elmúlt években jelentősen csökkent. A civil szervezetek névjegyzéke szerint jelenleg hetvenöt olyan szervezet van, amely nevében viseli a népfőiskola kifejezést. Vas megyében már csupán egy ilyen maradt, a vasvári Vas-Vár Örökség Népfőiskola Egyesület. A szervezet 2002-ben alakult a helytörténeti és hagyományörző célok megvalósítása érdekében.

A Vas megyében működött népfőiskolák szerves részei voltak az országos mozgalomnak. A megyei parasztfiatalok képzését nagyban segítették a kommunista hatalomátvételig, a rendszerváltás után pedig a helyi közösségekre, a honismeretre koncentrálni jelentős szerepet tölthettek be. Bár szerepük az utóbbi időben csökkent, a népfőiskolák eddigi története azt mutatta, hogy mindig képesek voltak a megújulásra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem 1949. évi április hó 7. napján Budapesten tartott rendes közgyűlésének eredeti jegyzőkönyve.* Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem, Budapest.
- ARAPOVICS Mária (2013): A közösség tanulása, a tanulók közössége és a közösségfejlesztők fejlesztése. *Parola*, XXIII. 1. sz.
- BALOGH Margit (1998): *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946.* MTA Történettudományi Intézete, Budapest
- BAJZIK Zsolt (1997): A Vas Megyei Honismereti Egyesület közgyűlése. *Vasi honismereti és helytörténeti közlemények.* 1997. 2. sz.
- BENEDEK András, CSOMA Gyula és HARANGI László (főszerk.) (2002): *Felnőttoktatási és -képzési lexikon.* Magyar Pedagógiai Társaság–OKI Kiadó–Szaktudás Kiadó Ház, Budapest
- BORÁT Erika (1989): *A népfőiskolákról.* B.A.Z. Megyei Közművelődési Módszertani Központ, Miskolc
- BORDÁS István, SZ. TÓTH János és TRENCSÉNYI Imre (1998): *A közművelődési törvény és a népfőiskolák.* Magyar Népfőiskolai Társaság, Sárospatak
- BOROS Lajos (1944): *A magyar népfőiskola-mozgalom.* Gödöllő

- CZIGÁNY László (1989): Adatok a katolikus egyesületek zalai történetéhez a két világháború között. *Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból – Zalai Gyűjtemény* 28. cs. n. l. (1989): Legyen fakultatív tárgy a népfőiskolai ismeretek oktatása. *Magyar Nemzet*. 52. 13. sz.
- DRABANCZ M. Róbert és FÓNAI Mihály (2005): *A magyar kultúrpolitika története 1920–1990*. Csokonai Kiadó, Debrecen
- GELENCSÉR Katalin (2001): *A művelődés, az öntevékeny közösségi művelődés formái és funkciói Magyarországon*. In: B. GELENCSÉR Katalin: *Művelődéstörténet 2. Magyar Művelődési Intézet–Mikszáth Kiadó, Budapest*
- HILSCHER Rezső (1990): Az északi népfőiskola. *Esély*, 2. 3. sz.
- HORVÁTH György (1991): Intézményünk a honismeret szolgálatában. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*. 1991. 1. sz.
- HORVÁTH Margit (1990): Töprengések közművelődésünk gondjairól. *Vasi Szemle*, 44. 2. sz.
- JÁVOR Ágnes (1992): Hároméves a Tömördi Szent Iлона Védegylet. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*. 1992. 2. sz.
- JUHÁSZ Erika (2016): *A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon*. Csokonai Kiadó, Debrecen
- KATONA Attila–MAGYAR Ákos (2000): „Új világot akartunk, demokratikusait, emberit, magyart” – Beszélgetés Szij Rezsővel. *Vasi Szemle*. 54. 5. sz.
- KÁPOLNAI Iván (2010): *A KALOT agrárfiújsági mozgalom és Mezőkövesd*. In: Gyulai Éva, Pirint Andrea, Pusztai Tamás, Tóth Arnold, Viga Gyula (szerk.): *A Herman Ottó Múzeum évkönyve XLIX*. Herman Otto Múzeum, Debrecen
- KEVEHÁZI László: Tekus Ottó. *Dunántúli Harangszó*. XIII. 1. sz.
- KONCZ Endre (é. n.): *Körlevél a falu közművelődési helyzetének javításáról*. In: Kiss Mária (szerk.): *Vas megyei levéltári füzetek 1. – Az élet megindulása és az újjáépítés kezdetei Vas megyében 1945–1948*. Vas Megyei Levéltár, Szombathely
- KORMOS Sándor (1999): *Közművelődési intézmények és szervezetek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- KOZMA Tamás (2012): *Oktatáspolitikai*. <http://mek.oszk.hu/11200/11203/11203.pdf> Letöltve: 2018. február 12.
- KUTSZEGI István (1992): Megyei Honismereti–Valóságismereti Népfőiskola. *Vasi Szemle*. XLVI. 4. sz.
- m. a. (1959): Egy munkásakadémia megnyitásának tanulságai. *Népszabadság*. 17. 63. sz.
- MARÓTI Andor (2007): *Gondolatok a kultúráról, a műveltségről és a közművelődésről*. Trefort Kiadó, Budapest
- MAYER László: Krónika. *Vasi Honismereti Közlemények*. 1993. 1. sz.
- MAYER László: Krónika. *Vasi Honismereti Közlemények*. 1994. 2. sz.
- MAYER László: Krónika. *Vasi Honismereti Közlemények*. 1995. 2. sz.
- MAYER László: Krónika. *Vasi Honismereti Közlemények*. 1999. 2. sz.
- MEDGYES János (é. n.): *1947. január 18. – Jelentés a megye művelődési helyzetéről*. In: Kiss Mária (szerk.): *Vas megyei levéltári füzetek 1. – Az élet megindulása és az újjáépítés kezdetei Vas megyében 1945–1948*. Vas megyei levéltár, Szombathely
- MEDGYES János (1988): *Szabadművelődési felügyelői jelentés – Körmend, 1947. július 5.* In: Dancs Istvánné (szerk.) (1988): *Dokumentumok a szabadművelődés történetéhez, 1945–1949 (Források a magyar népi demokrácia történetéhez 7.)*. Kossuth Kiadó, Budapest
- MÉSZÁROS István, NÉMETH András és PUKÁNSZKY Béla (2005): *Neveléstörténet*. Osiris Kiadó, Budapest
- MOLNÁR Zoltán: *A répcelaki evangélikus leánynépfőiskola története (Kézirat)* Berzsényi Dániel Könyvtár Hf. 2204
- NAGY Töhötöm (2017): *Napló 1945–46. Kapcsolódó dokumentumokkal*. Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: Keresztes András. Internetes: <http://mek.oszk.hu/16700/16719/16719.pdf> Letöltés: 2018. szeptember 14.

- RUPPRECHT Imre (1927): Vasvármegye Iskolánkülvüli Népművelési Bizottságának megalakításáról és feladatáról szóló szabályrendelet. *Vasvármegye Hivatalos Lapja*. 25. 18. sz.
- SZAKÁLY Éva (1991): Pillantás egymásra, s Nyugatra is – Sikerrel zárt a Vasi Népfőiskola. *Vas Népe*, 1991. február 23.
- SZATHMÁRY Lajos: Népfőiskolák a 30-as években és a felszabadulás után. *Kultúra és Közösség*. 1973. 3. sz.
- SZÁVAI Ferenc (1996): *Gazdaképzési rendszerek – A mezőgazdasági szakképzés története a XIX–XX. századi Európában*. Pannónia Könyvek, Pécs
- (Szerző említése nélkül) (1942): Megjelent a szombathelyi megyéspüspök körlevele. *Zalamegyei Újság*, 1942. november 4.
- (Szerző említése nélkül) (1942): A celldömölki evangélikus leánynépfőiskola ünnepélyes megnyitása. *Kemenesalja*, 1942. december 20.
- (Szerző említése nélkül) (1942): Leányaink, mint a templom mintájára kifaragott oszlopok! *Harangszó*, 1942. december 27.
- (Szerző említése nélkül) (1943): Celldömölki Leánynépfőiskola nagyszabású zárónapja. *Kemenesalja*, 1943. április 4.
- (Szerző említése nélkül) (1943/a): Hírek. *Harangszó*, 1943. április 11.
- (Szerző említése nélkül) (1943/b): Evangélizáló konferenciák egyházegyetemünk gyenesdiási Missziói Otthonában augusztusban és szeptemberben. *Harangszó*, 1943. július 11.
- (Szerző említése nélkül) (1947): A népfőiskolák hívó szava. *Élő Víz*, 1947. október 12.
- (Szerző említése nélkül) (1987): Felhívás, a Répcelaki Belmissziói Otthon és Népfőiskola 40. évfordulóján. *Evangélikus Élet*. 52. 3. sz.
- T. KISS Tamás (1998): *Allami művelődéspolitikai az 1920-as években*. MMI–Mikszáth Kiadó, Vác
- TASI József (szerk.) (1999): *Móricz Zsigmond a Kelet Népe szerkesztője. Levelek II. Argumentum Kiadó–Magyar Irodalom Háza, Budapest*
- TILLMANN Ferenc (1989): *Az alsószelestei Népfőiskola Története*. (Kézirat) Berzsényi Dániel Könyvtár Hf. 2616.
- TÓTH József (1991): A szelestei arborétum évelőskertje. *Vasi Honismereti Közlemények*. 1991. 1. sz.
- TÓTH József (2017): Szeleste és arborétumának története. *Vasi Szemle*. LXXI. 4. sz.
- TÓTH Kálmán (2010): Tóth József (1927–2010). *Vasi Honismereti Közlemények*. 2010. 2. sz.
- s (1943): Celldömölki Leánynépfőiskola. *Harangszó*, 1943. április 18.
- SZ. TÓTH János (felelős szerk.) (1993): *Népfőiskolák Magyarországon*. Magyar Népfőiskolai Társaság, Veszprém
- UJVÁRY Ede (1925): *Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesületének története*. In: Várady Imre (szerk.): *Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesülete és a Vasvármegyei Múzeum I. Évkönyve*. Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesülete, Szombathely.
- V. MOLNÁR Zoltán (1988): A répcelaki evangélikus leánynépfőiskola története. *Vasi honismereti és helytörténeti közlemények*. 1988. 1. sz.
- VARGA András (1959): *Tájékoztató jelentés*. Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár–XIX-A-83-b 3139/1959
- VARGA András (1992): A vasi népfőiskola tegnap, ma, holnap I. rész. *Vasvármegye*, 1992. október 18.
- VARGA András (1992): A vasi népfőiskola tegnap, ma, holnap II. rész. *Vasvármegye*, 1992. november 1.
- VEÖREŐS Imre: Dunántúli leánynépfőiskolás találkozó. *Harangszó*, 1944. augusztus 27.
- VERASZTÓ János (2017): „Csak az Úrnak nagy kegyelme” – *A Répcelak–Csánigi Evangélikus Egyházközség története*. Répcelak–Csánigi Evangélikus Egyházközség, Répcelak
- VÖRÖS Lajos (szerk.) (1942): *Az Őrségi Református Egyházmegye 1942. évi augusztus hó 26. napján Kőrmenden tartott évi rendszeres közgyűlésének jegyzőkönyve*. Kakas Ágoston Könyvnyomdája, Zalaegerszeg